

УДК 821.581(73)-3.09
DOI: 10.32342/2523-4463-2019-0-16-11

В.В. СЕЛІГЕЙ,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто актуальні компаративні підходи до вивчення сучасної китайської літератури. Метою дослідження є висвітлення актуальних тенденцій, підходів й концепцій порівняльного дослідження сучасної китайської літератури, а також визначення обрисів сучасної китайської літератури як об'єкта компаративних досліджень у контексті проблеми синтезу «свого» та «чужого» у поетиці та семантиці творів сучасних китайських письменників. У фокус аналізу потрапили праці, в яких розробляється унікальна «східно-західна» теорія поетики, зокрема осмислення категорії дянью в контексті понять «образ» та «ремнісценція», проектування поетики та семантики постмодернізму на китайську літературу «пошуків коріння» та руху «чиста література», «імліста школа». Важливим аспектом порівняльного вивчення сучасної китайської літератури є дослідження китайської фолкнеріани, зокрема творів Мо Яня, своєрідності освоєння джойсівської поетики, китайських варіантів магічного реалізму. У статті систематизовано актуальні дослідження сучасної китайської літератури з точки зору проявлення тенденцій модернізму та постмодернізму, висвітлено особливості методології виявлення рис постмодернізму у творах письменників, які належать до течій «пошуку коріння», «чиста література», «література рідних країв». На матеріалі досліджень Цзи Ченхонга, І. Хвана, Цай Цзунці. С. Ванга, Ван Нін розглянуто підходи до вивчення сучасної китайської літератури як складової частини планетарного літературного процесу. Згадана критико-аналітична рецепція спрямована на виявлення своєрідності запозичення та освоєння елементів поетики, переважно винайдених західними письменниками, не тільки ХХ ст., а й більш ранніх явищ, асоційованих з поетикою критичного реалізму та романтизму. Розглянуто концепції «поетики трансформації» та «поетики класифікації», запропоновані І. Хвангом, висвітлено такі особливості, як «китаєцентризм» та тяжіння до визначення особливостей літературного процесу через співвіднесення із соціально-політичною та економічною ситуацією в країні. Критико-аналітична рецепція сфокусована на особливостях осмислення досвіду новітньої історії та проблематики художнього відтворення суб'єктивного погляду на світ, нетотожність якого ідеологічним схемам сприймається як художній прорив. У фокус уваги потрапляють твори, в яких здійснюється пошук нових форм осмислення історичного та індивідуального досвіду, поетики сюрреалізму, в яких завжди можна знайти або засвоєння «чужого» або осмислення «свого» у чужих формах.

Ключові слова: освоєння, алюзія, композиція, діалог культур, поліфонія, сюжет, транскulturація, цитатність.

В статье рассмотрены актуальные компаративные подходы к изучению современной китайской литературы. Целью представленного исследования является освещение актуальных тенденций, подходов и концепций сравнительного исследования современной китайской литературы, а также определение очертаний современной китайской литературы как объекта компаративных исследований в контексте проблемы синтеза «своего» и «чужого» в поэтике и семантике произведений современных китайских писателей. В фокус анализа попали труды, в которых разрабатывается уникальная «восточно-западная» теория поэтики, в частности осмысление категории дянью в контексте понятий «образ» и «ремнисценция», проектирование поэтики и семантики постмодернизма на китайскую литературу «поисков корней» и движения «чистая литература». Важным аспектом сравнительного изучения современной китайской литературы является исследование китайской

фолкнериани, в частности произведений Мо Яня, своеобразие освоения джойсовской поэтики, китайских вариантов магического реализма.

Ключевые слова: освоение, аллюзия, композиция, диалог культур, полифония, сюжет, транс-культурация, цитатность.

Дослідження китайської літератури у компаративній перспективі вважається плідним з точки зору виявлення універсальних категорій художнього мислення, які або залишаються незмінними, або трансформуються в контексті радикально відмінної культури, яка пішла іншим шляхом у формуванні такого базового інструменту комунікації, як мова, законсервувавши в ієрогліфіці систему до фонетичної писемності. Сучасна китайська література, як погоджуються дослідники, у цілому визначається як глибокий синтез західної та традиційної естетики Сходу, але переважна більшість аспектів переосмислення та репрезентації генетичного «свого», як правило, залишається поза увагою зарубіжних дослідників.

В українській науці дослідження сучасної китайської літератури представлене тільки одинокими працями, але всі вони у широкому сенсі можуть бути розглянуті як порівняльні дослідження. Це декілька статей В. Урусова та С. Семенюк, присвячені проблематиці вивчення творчості Гао Сін-цзяня, ґрунтовні дослідження творчості китайських письменниць, здійснені Н.С. Ісаєвою, дослідження М.С. Обихвіст, присвячені творчості лауреата Нобелівської премії 2012 р. Мо Яня. Ці праці дозволяють скласти уявлення про сучасну китайську літературу як простір, що дуже виразно репрезентує концепт простору культури як прикордоння. Магістральний напрям діалогу із Заходом при більш уважному погляді дробиться на різноманітні тенденції, до яких украй складно підібрати спільний знаменник, й майже завжди запозичення західного «чужого» відкриває нові виміри китайського «свого».

Сучасна історія порівняльного вивчення китайської літератури та китаєзнавчого порівняльного літературознавства, як погоджуються дослідники, бере початок з другої половини ХХ ст.. Тоді з'являються загальні огляди та основні тексти з теорії порівняльної поезики, які запроваджують ряд ключових теоретичних термінів та здійснюють огляд критико-аналітичних підходів, які підпадають під визначення порівняльної методології.

Метою статті є висвітлення актуальних тенденцій, підходів й концепцій порівняльного дослідження сучасної китайської літератури, а також визначення обрисів сучасної китайської літератури як об'єкта компаративних досліджень в контексті проблеми синтезу «свого» та «чужого» у поезиці та семантиці творів сучасних китайських письменників.

Хоча ці роботи є основою для теми в цілому, як зазначає Дж. Столлінг, кожна з таких праць знаходить власні оригінальні способи обґрунтування компаративного підходу. Прийнято вважати, що ранні праці Джеймса Лю, зокрема «Мистецтво китайської поезії» (1962), заклали основи для предмета в цілому. Як зазначає Дж. Столлінг, це одна зі зразкових праць, яка демонструє, як порівняльна поезика може бути застосована у синології [1]. Дж. Столлінг досліджує китайську поезію у контексті світової літератури, складна поетико-семантична система класичної китайської поезії розглядається у співвідношенні з традиційними категоріями західної поезики: «образ», «символ», «алюзія», «метафора». Дж. Лю в основному використовував порівняльні елементи як синологічний метод пояснення китайської поезії та поезики своїй англійській аудиторії. Дослідники погоджуються в тому, що головний здобуток цієї праці полягає у пошуку «транс-культурних та транс-історичних цінностей» [2, р. 158] із застосуванням складної компаративної методології.

Друга праця Дж. Лю, «Китайські теорії літератури» (1975), реалізує порівняльний підхід на більш високому теоретичному рівні. Тут здійснюється порівняння китайських поетиків із західними зразками й категоріями, намагаючись, як зазначає Ван Сяолу, розробити «універсалістську теорію літератури як продукт діалогу між Сходом та Заходом» [3, р. 240].

Знаковим дослідженням є праця С. Яна «Китайський постмодерн. Травма й іронія в авангардній художній прозі» (2002), в якій розглядається творчість провідних китайських письменників ХХ ст. Ю Хуа, Цань Сюе, Ге Фея, Мо Яня з точки зору проблематики й тематики характерного для ери пост-Мао дискурсу відкритості й відвертості, а також експерименту. С. Ян пропонує визначення постмодернізму з хронологічними рамками й пропонує більш доречний термін «пост-мао-денгізм» (від прізвища Ден Сяопіна) [4, с. 230].

Як зазначає С. Ян, виразно акцентуючи порівняльну методологію свого дослідження, авангардизм виражався у відтворенні «я» письменника формально-композиційними та мовностилістичними засобами [4, р.13]. Він аналізує твори, уміщені у числах журналів «Народна література» («人民文学»), «Врожай» «收获» за 1987 р., повністю присвячених новому явищу в китайській літературі – «Експериментальному роману», або «авангардному роману». Як зазначає С. Ян, у випадку китайського авангарду, пародія це не просто різновид дискурсу «всередині мистецтва» (**inter-art discourse**), це **дискурс, спрямований на культурний продукт зовнішнього походження (intercultural discourse)** [4, с. 109]. Таким чином, С. Ян підтверджує необхідність застосування порівняльного підходу у вивченні сучасної китайської літератури. Він наголошує, що задля досягнення образотворчої мети письменники-авангардисти стискають або розтягують часові зв'язки між подіями, порушують причинно-наслідкові зв'язки, зображають героїв безтілесними і позбавленими виразних особливостей, у творах діють персонажі-символи та персонажі-фігури, сміливо включають оповідача в розповідь, використовують метод «роману в романі», грають з очікуваннями читача [4, с. 167]. Тим самим відбувається відкриття або переосмислення гетерогенності, тобто різномірності голосів, які були або витиснені на периферію, або пригнічені домінантним дискурсом [4, с. 23]. С. Ян зазначає часткову вторинність китайського авангарду на рівні естетики і методів. Крім стилістичних й сюжетних запозичень у західного модерну в цих творах почасти зустрічаються і прямі вказівки на авторитетні для китайських модернів іноземні твори [4, с. 150].

Очевидно, що це дуже складна й глибока література, виразно елітарна за своєю поетикою, однак їй притаманні такі вищезгадані риси, як обрамлення оповіді, інтертекстна єдність китайської традиційної та західної літератури, моменти гри з читацьким очікуванням, акцент на розповіданні як самоцілі.

Значущий приклад застосування методів порівняльного літературознавства пропонує Ван Нін у праці «Перевищуючи постмодернізм» (2002). Аналізуючи повість Сунь Ганьлу «Відвідини країни снів» (1993), Ван Нін зазначає своєрідну переривчастість оповіді, яка покликана поставити під сумнів лінійність буття як відображення поступовості розвитку подій [5, с. 167]. На нашу думку, спостерігається свідоме утруднення оповіді, яка навмисно ускладнюється маловживаною лексикою та складними синтаксичними конструкціями: застосовується техніка, характерна для творчості Дж. Джойса. Як зазначає Ван Нін, важливою рисою повісті «Відвідини країни снів» є створення індивідуальної притчі і метафори, автор намагається через систему символів і метафор відтворити щось на кшталт історії людства від первісного стану до сучасної цивілізації, в якій простежуються асоціативні зв'язки з біблійно-християнськими і даоськими темами [5, с. 168]. У фіналі повісті оповідач вказує на ймовірну недостовірність цієї історії, каже, що «вигадка може бути реальністю, це і є найстрашніше в ній» [5, с. 167]. Тут Ван Нін вбачає суголосність з творами Гарсія Маркеса, а також діалог з китайською художньою традицією, в якій сон відіграє дуже важливу семантико-смыслову роль як одна з провідних метафор буддійського світогляду, що розглядає життя й буття як ілюзію. Ця метафора покладена в основу образної системи в романі Цао Сюецзя «Сон у червоному теремі», який заслужено вважається вершиною китайської прозової традиції.

Аналізуючи поетику авангарду й експерименту Сунь Ганьлу, Ван Нін зазначає, що у повісті «Дихання» автор прагне відірватися від нормативного для сучасної китайської мови путунхуа синтаксису й побудови речень, відмовляється від поширених оборотів, метафор, унаслідок чого твір китайського письменника уподібнюється перекладам з іноземної мови [5, с. 172].

Важливим є спостереження про стирання межі між чистою літературою та популярною. Як зазначає В. Желуховцев, протиставлення «чистої» і масової літератури на сучасному етапі становлення китайської літератури, маючи на увазі кінець ХХ – поч. ХХІ ст., є неабсолютним [6, с. 8]. Отже, китайська література, як у свій час західна, приходять до стирання межі між масовістю та елітарністю. Дослідники також поступово переходять до так званого «культурного дослідження», відстоюють необхідність наукового дослідження масової і елітарної культур на рівних правах. За останні кілька років поживляється обговорення «гедоністичної» спрямованості сучасної китайській літератури, яка багато в чому і є резуль-

татом злиття цих двох культур. В. Желуховцев доходить висновку, що сучасні китайські автори прагнуть досліджувати сексуальність та тяжіння до насолоди, що найбільш проявляється у творчості цілої плеяди молодих письменниць і «пізнонароджених» авторів [6, с. 9].

Наступна праця, яка є загально визнаним зразком порівняльного дослідження китайської літератури, й становить необхідний контекст для дослідження сучасної китайської літератури, це «Традиційна китайська поезія та поетика» (1985) Стівена Оуена. Як зазначає С. Ванг, С. Оуен збагачує модель, запропоновану Дж. Лю, інноваційними компаративістськими інструментами для висвітлення складних елементів класичної китайської поетики [3, с. 249]. У центрі уваги дослідника міркування щодо вигадки та реалістичності на матеріалі поезій Ду Фу та В. Водсворта.

Поza сумнівом, здобутки праць Дж. Лю та С. Оуена лягли в основу праці Е. Майнера «Порівняльна поетика: Інтеркультурний есей про літературні теорії» (1990). Як зазначає Дж. Столлінг, цій праці притаманне прагнення до занадто великих узагальнень, «does not shy away from sweeping generalizations» [1], однак це не зменшує її цінності як зразка компаративістського дослідження, в якому висвітлено найтонші моменти збігів й відмінності у творах Дж. Остін та Мурасакі Сікібу, Е. Дікінсон й Фудживара Тейка, класичної китайської поезії й творів А. Теннісона [1]. Як зазначають вчені, праця Е. Майнера була першим дослідженням, яке явно переслідувало предмет порівняльного літературознавства як такий, водночас розширюючи поле зіставного вивчення у перспективі Схід-Захід.

Н. Хузіятова зазначає, що сучасна китайська література веде діалог з двома традиціями: це традиційна словесність і спадщина Руху 4 травня. Разом з тим застосований термін «традиційна словесність» розуміється у найбільш інклюзивному значенні – як всесвітня література включно з китайською художньою традицією. Поетика критичного реалізму, романтизму, експерименту, соцреалізму, перетворюється наприкінці ХХ ст. на об'єкт художньої рефлексії [7, с. 14].

Водночас, як зауважує К. Завидовська, спостерігається відставання в адаптації мови як провідника естетики тексту у відношенні до нової запозиченої ідеології: наприклад, авангардна проза домоглася значного збагачення виразності сучасної китайської мови, при цьому її звинувачують у схожості, подібності, мавпуванні перекладних творів. Модернізація мови спричинила відрив китайської літератури від рідного ґрунту [8, с. 74].

Як зазначає Л. Урусов, література кінця 80–90 рр. більше не «пише про людину з великої літери» [9, с. 136], показуючи натомість посередню знеособлену людину, розробляється образ людини, вільної від соціальних і моральних зобов'язань, тим самим, кидаючи виклик цінностям Руху 4 травня й конфуціанській моралі. У 1990-ті рр. покоління «пізнонароджених авторів» у пошуках індивідуальної свободи вже наближається до фізіологізму та фотографічності. Китайські дослідники, серед яких Ван Нін й Цзі Лін часто зазначають, що письменники пост-мао-денгістської літератури нерідко проголошують відсутність спадковості між їхньою творчістю і спадщиною давньої традиції [5, с. 115]. За спостереженнями Н. Ісаєва, у творах Су Туна та Є Чжаоянь минуле країни осмислюється з нових позицій, автори посилаються на «образ традиції», як щось міфічне, протиставлене і модернізації, і ідеологічному дискурсу, виникає ностальгія за давниною). Традиція знаходить свою територіальну константу в селі і протиставлена місту, як символу модернізації. Уклад села виступає як «жива традиція» [6, с. 86].

Праця Цай Цзунці «Конфігурації компаративної поетики: три перспективи західної та китайської критики літератури» (2002), водночас дуже важлива й дуже складна. Перші два розділи цієї праці присвячені загальним питанням становлення порівняльного підходу в китайській та західній науці, у наступних розділах порушено такі складні питання, як зіставлення ідей Платона й Конфуція щодо сутності та призначення поетичного слова, зіставлення теоретичних побудов Ж. Дерріда з буддійським поглядом на сутність мови [10, р. x]. На нашу думку, одним з найбільш значущих положень цієї праці є граничне узагальнення західного погляду на творчість як можливість правди, брехні та антиправди, а китайського погляду на поетику як на процес знаходження й відтворення гармонії [10, р. vii].

У дослідженні Е.А. Серебрякова позначено точку відліку сучасної китайської літератури. Як зазначає дослідник, показовим для сучасної китайської літератури стає і викриття ганебних наслідків «культурної революції»/(文化大革命). Супротив політико-ідеологічному тиску

поступово виходить за межі самвидаву. І вже перші народні поетичні твори, поезія площі Тяньаньмень [11, с. 238], переймаються поетикою нескореності, боротьби проти тиску та гноблення. Укладачі «Довідника з історії літератури Китаю» акцентують увагу на тому, що на перебіг літературного процесу, керованого гаслом «звільнення пізнання», вплинули рішення III пленуму ЦК КПК 11-го скликання (18–22 грудня 1978 р.) та IV Всекитайського з'їзду працівників літератури та мистецтва (30 жовтня 1979 р.) [11, с. 239]. Окремі положення, затверджені після з'їзду, стосувалися повернення до політичного життя інтелігенції: було реабілітовано творчість раніше заборонених митців.

Поява нових імен, творча співпраця старих та молодих письменників, як правило, спрямовуються на осмислення історичного досвіду «культурної революції», трагедій найближчого минулого, емоцій та співпереживань за долі співвітчизників. Поступово задекларована «література шрамів»/ 伤痕文学 переходить у «літературу роздумів про минуле». Розширення політико-соціальних меж, вільний доступ до якісних та нових зразків зарубіжної літератури зумовлює появу новітніх методів та засобів зображення [6, с. 3].

Грунтовне дослідження «Історія сучасної китайської літератури» Цзи Ченхонга, що вийшло у 2007 р. в англійському перекладі, присвячене головним чином історії китайської літератури початку та середини ХХ ст., однак в заключній главі дослідник надає оглядову характеристику тенденцій в літературі останньої декади минулого століття, співвідносячи творчість таких письменників, як Ван Мен, Ван Ань-ї, Цзя Пінва, Чжан Вей, Хань Шаогун, Чжан Ченчжи, Ю Хуа, Лю Чженюнь, Су Тун й Гефей» [12, с. 443], із західними зразками поетик нового реалізму, авангардизму, розкриває особливості суто китайського осмислення, яке спричинило появу таких течій, як «нова історична художня проза, художня проза нових обставин, художня проза нового досвіду, шокова хвиля реалізму» [12, с. 443], Цзи Ченхонг також спостерігає помітне стирання межі між високою літературою та комерційною. Він зазначає, що суто китайський феномен «чистої літератури», «літератури пошуку коріння» втрачає виразну відокремленість, натомість з'являються твори, які індивідуалізують історичний досвід, в яких акцентування переміщається від критико-реалістичних позицій у бік осмислення індивідуалізованого досвіду окремої особистості [12, с. 445]. Таким чином, компаративні засади цього дослідження не надто виразні, натомість присутній свого роду китаєцентризм, коли творчість кожного письменника пов'язується із загальною соціально-політичною та економічною ситуацією, характеризується через певний тренд, який так само подається як соціально-політично зумовлений. Однак навіть при такому підході очевидно, що сучасна історія китайської літератури є яскравим зразком «літератури прикордоння», яка повсякчасно запозичує та освоює «чуже», а також «відчужує своє».

Праця І. Хванга «Сучасна китайська література: від Культурної революції у майбуття», що також вийшла в англійському перекладі у 2007 р., презентує зрілий компаративістський підхід. Тут творчість чотирьох дуже відмінних письменників Додо, Ван Шо, Чжана Ченчжи й Ван Сяобо, які осмислюються китайською критикою як маргіналізовані, відповідно визначені як «нелегальний поет імлістої школи» [13, с. 32], письменник-хуліган [13, с.185], «єретик нової культури» [13, с. 71], хронікер раблезіанської історії сучасності» [13, с. 126], осмислюються в перспективі втілення поетики роману виховання. І. Хванг, спираючись на дослідження Ф. Моретті, виділяє два класи, на які можна умовно поділити твори з поетикою «роману виховання», а саме «поетика класифікації» та «поетика трансформації», які є радикально відмінними, доходючи висновку, що для аналізованої ним творчості найбільш характерною є саме поетика трансформації, відображення процесів набуття й осмислення персонажами радикально нових якостей та властивостей, які вимагають нових способів опису та не вписуються у наявні, запропоновані або нав'язані способи нормативної класифікації [13, с. 199]. І. Хванг зіставляє творчість китайських письменників з творами О. Пушкіна, Стендаля, Бальзака, Флобера, Дж. Оруела. Завдяки цьому китайська література осмислюється як складова всесвітньої літератури, яка зберігаючи свою індивідуальність, осмислює глобальні загальнолюдські питання.

У дослідженнях сучасної китайської літератури увага фокусується на явищах, суголосних тенденціям сучасної європейської та всесвітньої літератури в найширшому сенсі: від критичного реалізму, сентиментального роману, роману виховання, XVIII–XIX ст. до магічного реалізму та літератури фемінізму. Зацікавленість дослідників розповсюджується на твори,

присвячені осмисленню досвіду новітньої історії та проблематиці художнього відтворення суб'єктивного погляду на світ, нетотожність якого ідеологічним схемам сприймається як художній прорив. У фокус уваги потрапляють твори, в яких здійснюється пошук нових форм осмислення історичного та індивідуального досвіду, поетики сюрреалізму, в яких завжди можна знайти або засвоєння «чужого», або осмислення «свого» у чужих формах. Найважливіше те, що будь-який з цих експериментів не може бути визначений простим однозначним формулюванням й потребує підходу в найширшій перспективі, яка бере до уваги всю історію світової літератури і здатна осмислити численні концепти й концепції сучасної та класичної теорії літератури.

Список використаних джерел

1. Stalling J. *Chinese-Western Comparative Poetics*. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199920082/obo-9780199920082-0114.xml> (останнє звернення 10.03.2019). DOI: 10.1093/OBO/9780199920082-0114
2. Ming X. *Conditions of Comparison: Reflections on Comparative Intercultural Inquiry* / Xie Ming. – New-York: Bloomsbury Publishing, 2011. – 224 p.
3. Wang X., Liu Ya. *Comparative Poetics in Chinese* / Xiaolu Wang, Yan Liu // *Companion to Comparative Literature*. Ed. by S. Totosy de Zepetnek and T. Mukherjee. – New Dehli: Cambridge UP India, 2013. – P. 239–253.
4. Yang X. *The Chinese Postmodern: Trauma and Irony in Chinese Avant-garde Fiction* / Xiaobin Yang. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002. – 286 p.
5. 王, 宁. 超越后现代主义。 – 人民文学出版社, 2002. – 页数 401.
6. Желуховцев А. *Современная литература* / А. Желуховцев // *Духовная культура Китая. Энциклопедия: в 5 т. / гл. ред. М.Л. Титаренко. – М.: Восточная литература; РАН, 2008. – Т. 3. Литература. Язык и письменность. – С. 168–175.*
7. Хузиятова Н. *Модернистские тенденции в творчестве китайских писателей 1980-х годов как поиск идентичности в контексте глобализации: дис. ... канд. филол. наук* / Н. Хузиятова. – М.: МГУ, 2008. – 226 с.
8. Завидовская Е.А. *Постмодернизм в современной прозе Китая: дис. ... канд. филол. наук* / Е.А. Завидовская – М.: МГУ, 2005. – 200 с.
9. Урусов В. *Соціальні трансформації та літературні процеси в Китаї 80–90-х років ХХ століття* / В. Урусов // *Китайська цивілізація: традиції та сучасність. – К.: Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, 2009. – С. 135–142.*
10. Cai Z. *Configurations of Comparative Poetics: Three Perspectives on Western and Chinese Literary Criticism* / Zong-qi Cai. – Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002. – 360 p.
11. Серебряков Е.А. *Справочник по истории литературы Китая (XII в. до н. э. – нач. XXI в.)* / Е.А. Серебряков, А.А. Родионов, О.П. Родионова. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2005. – 333 с.
12. Hong Z. *A History of Contemporary Chinese Literature* / Zicheng Hong. – Leiden: BRILL, 2007. – 636 p.
13. Huang Y. *Contemporary Chinese Literature: From the Cultural Revolution to the Future* / Yibing Huang. – New York: Palgrave Macmillan, 2007. – 219 p.